

ТВАРИННИЦТВО

УДК 636.082.26

В. В. БУРЯ, кандидат біологічних наук

Закарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН

В. П. ТЕРПАЙ, кандидат сільськогосподарських наук

ВАТ «Закарпатське племпідприємство»

О. І. ТЮПА, фахівець

Головне управління агропромислового розвитку Закарпатської обласної
державної адміністрації

В. Д. ФЕДАК, кандидат сільськогосподарських наук

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

СТАН ПОПУЛЯЦІЇ БУРОЇ КАРПАТСЬКОЇ ХУДОБИ В ЗАКАРПАТТІ ТА НАПРЯМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇЇ ГЕНОФОНДУ

Встановлено стан популяції місцевої бурої карпатської породи великої рогатої худоби в Закарпатській області і визначено напрями збереження її генофонду.

Ключові слова: генофонд, бура худоба, корови, бугаї, збереження.

У Закарпатській області автохтонною, тобто місцевою породою є бура карпатська худоба, яку розводять у низинних і гірських районах Карпат [1].

Походить вона від древньої бурої худоби, яка була поширена у всій середній Європі [2]. Дрібна бура карпатська худоба була розповсюджена по обидва боки Карпат та у значній частині передгірної зони Західної України [3]. Історію походження бурої карпатської худоби описано у публікаціях [1, 3] та в роботах В. Федака і ін. [4, 6] і В. Терпая [5].

Метою роботи було вивчити стан популяції бурої карпатської худоби в Закарпатській області та на основі цього визначити напрями збереження її генофонду. Матеріалом дослідження була бура карпатська порода та наукові, статистичні і зоотехнічні дані щодо неї.

Основною зоною розведення великої рогатої худоби бурої карпатської породи є Закарпатська область України. Невелика кількість її знаходиться в Середній Азії і Закавказзі, куди з Закарпаття

© Буря В. В., Терпай В. П.,
Тюпа О. І., Федак В. Д., 2013

Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2013. Вип. 55 (II).

у другій половині ХХ сторіччя щорічно вивозили близько 5 тисяч голів племінного молодняка.

Проведений аналіз наявного поголів'я бурої карпатської породи показав: з усієї кількості ВРХ чисельність бурої карпатської породи в області становить 129,26 тис. голів, тобто 80,9 % від загальної кількості, зокрема корови – 86,14 тис. голів – 84 %, нетелі – 12,82 тис. голів - 83,2 %, молодняк до 6 міс. – 20,9 тис. голів – 79 %, молодняк 7–12 міс. – 6,1 тис. голів – 59,8 %, молодняк 13–18 міс. – 3,2 тис. голів – 60,3 % і відгодівля – 0,1 тис. голів (табл. 1).

1. Поголів'я великої рогатої худоби у господарствах усіх організаційно-правових форм та структура стада в Закарпатській області

Порода	Велика рогата худоба, тис. голів						
	усько-го	зокрема корови	нетелі	молодняк 0–6 міс.	молодняк 7–12 міс.	молодняк 13–18 міс.	відгодівля
Сільськогосподарські підприємства							
Чорно-ряба	1,0	0,4	0,1	0,3	0,1	0,1	-
Бура карпатська	3,76	1,84	0,22	0,8	0,5	0,4	-
М'ясні породи	0,24	0,16	0,08	-	-	-	-
Інші	-	-	-	-	-	-	-
Всього	5,0	2,4	0,4	1,1	0,6	0,5	-
Господарства населення							
Чорно-ряба	21,5	11,4	1,9	3,7	3,3	1,2	-
Бура карпатська	125,5	84,3	12,6	20,1	5,6	2,8	0,1
М'ясні породи	-	-	-	-	-	-	-
Інші	7,7	4,4	0,5	1,3	0,7	0,8	-
Всього	154,7	100,1	15,0	25,1	9,6	4,8	0,1
Усі категорії господарств							
Чорно-ряба	22,5	11,8	2,0	4,0	3,4	1,3	-
Бура карпатська	129,3	86,1	12,8	20,9	6,1	3,2	1,0
М'ясні породи	0,24	0,16	0,08	-	-	-	-
Інші	7,7	4,4	0,5	1,3	0,7	0,8	-
Всього	159,7	102,5	15,4	26,2	10,2	5,3	0,1

Зі всієї кількості бурої карпатської породи основна її маса знаходиться в господарствах населення. Всього у господарствах населення налічується 125,5 тис. голів (97,1 %) худоби, зокрема корів –

84,3 тис. голів (97,9 %), нетелей – 12,6 тис. голів (98,3 %), молодняку до 6 міс. – 20,1 тис. голів (96,2 %), молодняку 7–12 міс. – 5,6 тис. голів (91,8 %), молодняку 13–18 міс. – 2,8 тис. голів (87,5 %) і на відгодівлі – 0,1 тис. голів (1,0 %). У сільськогосподарських підприємствах чисельність бурої карпатської породи становить всього 3,76 тис. голів (2,90 %), зокрема корови – 1,84 тис. голів (2,13 %), нетелі – 0,22 тис. голів (1,71 %), молодняк до 6 міс. – 0,8 тис. голів (3,82 %), молодняк 7–12 міс. – 0,50 тис. голів (8,19 %) і молодняк 13–18 міс. – 0,40 тис. голів (12,5 %).

З наведених даних видно, що основне поголів'я бурої карпатської худоби знаходиться в господарствах населення. У господарських підприємствах чистопородна худоба збереглася тільки в племінному репродукторі ПСП «Ласточка» Ужгородського району, де налічується 297 голів ВРХ, зокрема 91 гол. корів, та незначна частина її в колишньому племрепродукторі ВАТ «Племзавод Закарпатський» Берегівського району. Тому і робота із збереження генофонду бурої карпатської породи має бути спрямована на подворове обстеження масиву наявної бурої худоби з метою виявлення і взяття на облік найбільш типових тварин, які відповідають стандарту породи.

У Закарпатській області розроблено селекційно-племінний план закріплення бугаїв за маточним поголів'ям бурої карпатської худоби, згідно з яким і ведеться робота з нею. З цією метою використовують бугаїв-плідників з високими продуктивними якостями їх матерів (табл. 2).

2. Продуктивність матерів бугаїв, яких використовують на маточному поголів'ї бурої породи великої рогатої худоби у суспільному та індивідуальному секторі Закарпатської області

Кличка, інвентарний номер плідника	Порода	Продуктивність матері	
		надій, кг	жир, %
Діамант 9525	бура карпатська	9422	3,7
Ромб 8829	бура карпатська	7457	3,8
Цвіркун 5076	бура карпатська	7579	3,7

При удосконаленні продуктивних якостей великої рогатої худоби бурої карпатської породи та окремих її генеалогічних структур, крім цього, широко використовують плідників зарубіжного походження. Згідно з аналізом отриманих результатів досліджень, використання плідників швіцької породи сприяло підвищенню молочних якостей, а також інших господарсько корисних ознак

породи. Так, використання бугаїв швіцької породи американської селекції у поєднанні з коровами низинного зонального типу бурої карпатської породи дало змогу підвищити молочність на 280–510 кг. Плідники австрійського генотипу поліпшують м'ясні і молочні якості тварин гірського зонального типу. З цією метою використовують лінії бугаїв бурої карпатської і швіцької порід (табл. 3).

3. Продуктивність матерів плідників, яких використовують для поліпшення маточного поголів'я бурої породи великої рогатої худоби у суспільному та індивідуальному секторі Закарпатської області

Кличка, інвентарний номер плідника	Порода	Продуктивність матері	
		надій, кг	жир, %
Балет 3255985	швіцька	10278	4,4
Голуб 373842437	швіцька	5813	3,9
Драго ET 758976242	швіцька	11967	4,3

У спермобанку ВАТ «Закарпатське племпідприємство» на даний час зберігається 90 976 спермодоз бурих карпатських чистопородних бугаїв, починаючи з генерації 1962 р. та 59,0 тис. доз швіцьких, що дає можливість відродитися поголів'ю бурої карпатської породи в нашій області.

На жаль, якщо в громадському тваринництві дотримання плану осіменіння ще контролюють зоотехніки і техніки штучного осіменіння та ведуть певний облік, то в господарствах населення у зв'язку з слабо розвинутою мережею пунктів штучного осіменіння ця робота майже не ведеться. Це приводить до унеможливлення контролювати походження тварин, робити підбір та проводити з ними цілеспрямовану селекційно-племінну роботу. Важливим питанням у збереженні генофонду є створення відповідної інформаційної бази породи.

Створення всередині породи ліній і родин, які характеризуються своїми індивідуальними якостями, робить породу пластичною і дозволяє більш ефективно здійснювати селекційну роботу, спрямовану на подальше вдосконалення груп тварин і породи в цілому.

У теперішній час, коли осіменіння проводиться всього кількома плідниками, іде різке звуження генофонду породи. Тому збереження генетичного різноманіття породи можливе тільки при розділенні її на окремі структурні одиниці, якими є лінії.

Робота з лініями дозволяє не тільки закріпити наявні ознаки і поліпшити їх, але на основі поєднання родинних груп сприяє створенню нових ліній з ще більш збагаченою спадковістю.

Основним методом розведення бурої карпатської худоби при вдосконаленні ліній було і є чистопородне розведення з широким використанням бугаїв класу еліта-рекорд. Робота з цих питань проводилася і має проводитися на племінних заводах, племінних репродукторах і племінних фермах, які потрібно створити. Слід проводити роботу згідно з селекційно-парувальними планами для індивідуального підбору бугаїв від кращих бико-виробничих корів з метою вирощування від них лінійних бугайців.

За генеалогічною структурою маточне поголів'я бурої карпатської породи налічує п'ять ліній (табл. 4).

4. Бугаї бурої карпатської породи, яких використовують у селекційному процесі в Закарпатській області

Кличка, інвентарний номер плідника	Споріднена група, лінія	Наявність нащадків	
		Усього голів	Зокрема корів
Діамант 9525 ЗКЗ-560	Джек 169580	216	86
Ромб 8829 ЗКЗ-483	Рупор 96807	354	135
Цвіркун 5076 ЗКЗ-539	Концентрат 106157	286	128
Салют 8741 ЗКЗ-587	Меридіан 90827	56	31
Сокіл 9299 ЗКЗ-607	Меридіан 90827	49	24

Найбільшу чисельність нащадків (354 гол., зокрема 135 голів корів) одержано від плідника Ромба 8829 ЗКЗ-483, який належить до лінії Рупора 96807. Нашадки плідника Цвіркуна 5076 лінії Концентрата 106157 становлять 286 голів, з них 128 корів, нащадки Діаманта 9525 лінії Джека – 169580 216 голів. Слід зауважити, що корови лінії Рупора 96807 відзначаються більш високими промірами, глибиною і шириною грудей та за молочною продуктивністю переважають на 15 % нащадків плідника Діаманта 9525.

У племінній роботі з удосконалення тварин значне місце займають родини, які є складовою частиною породи. Робота з

родами має важливе значення, оскільки вона являє собою генеалогічну оцінку племінних корів за якістю нащадків.

Групування корів відповідно до їх походження від жіночих предків дозволяє виявити генеалогічні групи, які склалися, і виділити з них ті, які за своїми якостями представляють найбільшу цінність для селекційної роботи. Заводську цінність являють родини, які мають в своєму складі високопродуктивних корів, що однорідні за екстер'єром і продуктивними показниками. Подібні якості жіночих потомків свідчать про високі задатки і є підтвердженням племінної цінності родини.

Систематична і цілеспрямована робота з маточними родинами дозволяє створювати певну генеалогічну структуру в племінних стадах, а потім і цілого масиву породи. Внаслідок ефективного відбору тварин значно підвищуються і разом з цим створюються умови для більш обґрунтованого підбору тварин з урахуванням материнських родин і ліній.

На жаль, на даний час робота з маточними родинами майже не ведеться і тому потребує відновлення.

У збереженні генофонду бурої карпатської породи та роботі з удосконалення ліній і родин важливого значення набуває імунобіологічне маркування генеалогічних груп. Розведення за лініями на сучасному етапі має будуватися на використанні імуногенетичних маркерів. Селекція має бути спрямована на виявлення спеціальних маркерних факторів груп крові з селекційними ознаками продуктивності. При збереженні генофонду на даний час дуже важливу роль має уточнення походження тварин, особливо бичків, які надходять для племінних цілей, з допомогою груп крові.

Збереження генофонду бурої карпатської худоби залежить від ряду факторів, серед яких головними є: цілеспрямоване вирощування молодняку, розведення тварин бажаного типу, удосконалення наявних і створення нових заводських ліній і родин, оцінка і ефективне використання бугаїв-поліпшувачів, високий рівень годівлі всіх груп тварин.

Висновок. Кількість наявного поголів'я та генетичних ресурсів бурої карпатської породи великої рогатої худоби, а також поліпшення стану ведення галузі тваринництва в Закарпатській області вказують на те, що генофонд породи можливо зберегти за умови, що крім наукової, буде ще і державна підтримка.

Література

1. Заброварний О. М. Бура карпатська порода / О. М. Заброварний, В. І. Король, В. Ю. Недава. – Ужгород : Карпати, 1971. – 156 с.
2. Бурлаков Н. М. Скотоводство – крупний рогатий скот / Н. М. Бурлаков, Д. И. Старцев. – М. : Сельхозгиз, 1961. – Т. I. – 420 с.
3. Недава В. Бурый карпатский скот / В. Недава. – Ужгород : Карпати, 1953. – 112 с.
4. Федак В. Походження та методи розведення бурої карпатської худоби / В. Федак, Н. Федак, В. Терек, М. Головач // Тваринництво України. – 2003. – № 7. – С. 22–24.
5. Терпай В. П. Проблеми популяції бурої карпатської породи великої рогатої худоби та шляхи їх вирішення / В. П. Терпай, В. В. Буря // Проблеми агропромислового комплексу Карпат : міжвід. темат. наук. зб. – 2012. - Вип. 21. – С. 215–224.
6. Бура карпатська порода худоби / В. Терек, В. Федак, О. Лящук, В. Терпай // Пропозиція. – 2002. – № 10. – С. 80.